

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто позитивні та негативні ознаки капіталізації корпоративних формувань в Україні.

Ключові слова: капіталізація, капітал, корпорація, корпоративне управління, аграрне виробництво.

Summary. The article examines the positive and negative attributes of capitalization of corporate groups in Ukraine.

Key words: capitalization, capital, corporation, corporate governance, agricultural production.

Постановка проблеми. Фундаментальні зміни, які відбулися останнім часом в обсягах капіталу на тлі загальної глобалізації економіки, послужили основою для розробки міжнародних стандартів, спрямованих на підвищення ефективності управління та контролю. Що послужило поштовхом для розвитку і становлення корпоративного управління як самостійного економіко-правового інституту. Вибравши ринковий шлях розвитку економіки, Україна не може залишатися осторонь процесів розвитку корпоративного управління. Починаючи з 2002 року в Україні було взято курс на розробку національних принципів корпоративного управління, які повинні сприяти розвитку ефективної практики корпоративного управління України на основі міжнародних стандартів з урахуванням національної специфіки держави [1, с. 5]. Згідно з Принципами корпоративного управління України ефективно управління вимагає наявності правління і наглядової ради, чия компетенція визначається статутом підприємства згідно з його основної діяльності. До функцій наглядової ради відносять такі: загальне управління діяльністю товариства, контроль діяльності виконавчого органу, захист прав акціонерів. Законодавчо передбачена необхідність наявності системи звітності наглядової ради перед проведенням загальних зборів акціонерів. У процесі загального управління наглядова рада: визначає основні цілі діяльності товариства, а також розробляє стратегію їх досягнення; визначає політику суспільства, способи управління товариством; здійснює моніторинг реалізації виконавчим органом визначеної стратегії та планів товариства. Однією з найважливіших рис сучасного етапу розвитку соціальних та економічних відносин як в Україні, так і за кордоном є формування та еволюційні перетворення інституту корпоративного управління. Корпоративне управління є ключовим чинником підтримки і зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості корпорацій. Більш того, корпоративне управління стає в XXI столітті головним двигуном економічного розвитку. Модель корпоративного управління формувалася в

країнах з розвинутою ринковою економікою багато десятиліть. В Україні розвиток корпоративних відносин мав місце протягом значно меншого періоду часу.

Отже, особливої актуальності набуває вивчення світового досвіду корпоративного управління. Крім того, необхідно сформуванню національну модель корпоративного управління з урахуванням національних історико-культурних традицій. Формування української моделі корпоративного управління має бути спрямоване на подолання недоліків існуючих корпоративних систем і створення сучасної моделі корпоративного управління, що забезпечує міжнародну конкурентоспроможність українським корпораціям в умовах стрімкого розвитку постіндустріальної економіки. Останніми роками в Україні багато що зроблено для підвищення якості корпоративного управління. Однак реформи, що здійснюються в напрямку забезпечення загальних широко визнаних принципів корпоративного управління, просуваються повільно. Основними причинами такого стану є слабкість і невідповідність інституційного оточення українського корпоративного сектору економіки та ігнорування українських особливостей. Таким чином, створення і розвиток української моделі корпоративного управління надзвичайно актуальні. Вони забезпечують створення умов для стрімкого зростання конкурентоспроможності української економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні проблеми корпоративного управління у теперішній час вивчені недостатньо. Незважаючи на те, що історія сучасних корпоративних відносин в деяких країнах перевищує столітній період, фундаментальні дослідження в галузі корпоративного управління навіть за кордоном нечисленні. Крім того, більшість з них засновані на класичній теорії менеджменту, яка переживає кризу останніми роками. Із зарубіжних економістів великий внесок у вивчення проблем корпоративного управління внесли І. Ансофф, М. Альберт, А. Берле, Д. Гелбрейт, Л. Дойль, М. Мескон, М. Мінз, Г. Мінцберг, М. Портер, А. Стрікланд, Ф. Хендоурі, А. Томпсон, А. Шумпетер та інші.

Багато авторів характеризують риси сучасної української моделі корпоративного управління. Однак в їх роботах нечітко визначено вектор її розвитку.

Метою дослідження є систематизація теоретичних і методичних аспектів, а також практичних рекомендацій розвитку корпоративного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап економічного розвитку України характеризується включенням до міжнародного ринку, у тому числі світового продовольчого ринку, який характеризується посиленням конкуренції і підвищенням цін на продовольчі товари. Проведена в країні аграрна реформа виявилася поєднаною з розвитком кризових явищ у світовій економіці. Починаючи з 1991 року в економіці аграрного виробництва здійснені принципові перетворення, пов'язані з реформуванням відносин власності та реорганізацією сільськогосподарських, переробних і обслуговувальних підприємств, заміною планово-розподільчої системи на ринкову економіку. У ході проведення аграрних реформ держава, як суб'єкт управління, самоусунулася від виконання багатьох об'єктивно необхідних адміністративно-економічних регуляторів. У галузі так і не були сформовані сучасні підсистеми господарського управління, що забезпечують реалізацію завдань аграрного виробництва і захист інтересів сільських товаровиробників. Руйнування вертикалі влади не сприяло передбачуваному зростанню самостійності та ефективності регіональних і районних управлінь сільського господарства і продовольства, а більше того, навіть перешкоджало здійсненню єдиної державної політики в галузі аграрного виробництва. У зв'язку з цим необхідно здійснити пошук шляхів посилення ролі органів державного управління, за яких вони, без втручання в господарську діяльність, сприяли б розвитку сільського господарства, дбайливого використання землі та інших природних ресурсів.

У вітчизняній і зарубіжній літературі існує велике різноманіття визначень терміна «капітал». У першому аспекті він трактується і як деякий запас матеріальних благ, і як щось, що включає в себе не тільки матеріальні предмети, а й нематеріальні елементи, людські здібності, освіту. Коли економісти визначають капітал як фактор виробництва, вони ототожнюють його із засобами виробництва. У цьому аспекті розглядається матеріальна форма капіталу. Інший аспект категорії «капітал» пов'язаний з його грошовою формою. За цією концепцією капітал — це гроші. Економісти С. Фішер, Д. Берг, Р. Дорнбуш, Б. Мінц, М. Шварц, Дж. Робінсон та інші стверджують, що капітал є «сума грошей» і «цінні папери», а також «фінанси» або

«фінансовий капітал». Крім цих двох аспектів, капітал визначається як знання, навички людини, її енергія, які використовуються у виробництві товарів і послуг, тобто як людський капітал чи нематеріальна форма капіталу. Усі форми капіталу є конкретними формами реалізації власності, що приносить різні форми доходу. Існує тимчасова форма визначення капіталу, яка теж приносить дохід. Суть цієї форми доходу полягає в тому, що власник конкретної форми капіталу відмовляється від задоволення особистих потреб заради майбутнього і за це отримує винагороду у різній формі.

Таким чином, є різні погляди на поняття «капітал» залежно від різноманітних форм його існування і реалізації на різних рівнях функціонування економічної системи. Ми розглянемо особливість його реалізації на мікрорівні, тобто на рівні корпорації в аграрному виробництві. Визначається економічний зміст корпоративних відносин як багаторівневої системи взаємозв'язків, яка реалізується через фінансово-господарську діяльність на основі концентрації та перерозподілу капіталу; як результат — спонукальний мотив пошуку точок економічного зростання, що свідчить про прямий зв'язок економічних інтересів інвесторів з ефективною реалізацією конкретних виробничих проектів (підприємницьких ініціатив).

Негативні наслідки первинного перерозподілу корпоративних прав власності частково усуваються при подальшому зверненні корпоративного капіталу на фондовому ринку, що вносить якісні зміни в структуру корпоративної власності, концентруючи капітал навколо стратегічного власника. У перехідній економіці первинна емісія надає корпорації відносну економічну самостійність, проте повною мірою не дозволяє їй реалізувати потенціал, закладений її організаційно-правовою формою, що передбачає необхідність додаткової емісії. Ринок же корпоративних цінних паперів, будучи інфраструктурним (вторинним) відносно корпоративного сектору, не може ефективно функціонувати за відсутності позитивних економічних результатів господарювання самого корпоративного сектору. Визначаються основні протиріччя корпоративних відносин, розташовані в площині неузгодженості та відмінності економічних інтересів учасників корпоративного управління, що характерно для економіки як розвиненого, так і перехідного типу. Відзначається, що найбільш проблемним питанням становлення корпоративних відносин у перехідній економіці є невідповідність інсайдерської моделі корпоративного управління аутсайдерським механізмам корпоративного контролю. Вирішення цього протиріччя реалізується шляхом посилення ролі в корпоратив-

ному управлінні зовнішніх агентів-аутсайдерів взагалі і банківських установ зокрема. Це дозволяє корпораціям не тільки посилити механізми корпоративного контролю, але й більш активно залучати ресурси фінансових установ (не у формі кредитів, а у формі інвестицій в корпоративний капітал). Держава намагається вирішувати основні проблемні питання корпоративної політики вибірково, а не комплексно в рамках цілісного концептуального підходу. Діючи законодавчі акти, як правило, слабо відображають базові принципи функціонування корпорацій, їх конкретних організаційно-правових форм (акціонерних товариств, фінансово-промислових груп, холдингів). Зміна цих тенденцій припускає розвиток і удосконалення законодавчого базису в напрямку демократизації та прозорості корпоративних відносин, визначення оптимальних форм державного втручання в процеси формування, обігу та розподілу корпоративного капіталу аграрного виробництва.

Теорія корпоративного управління аграрного виробництва в Україні, як і вся система сучасного управління, знаходиться в стадії розробки. Перш за все слід розкрити сутність цієї категорії. За визначенням І. Ансоффа, корпорація — це форма організації підприємницької діяльності, що передбачає часткову власність, юридичний статус і зосередження функцій управління в руках верхнього ешелону професійних керівників, що працюють за наймом [2, с. 56]. Такі формування можуть включати окреме акціонерне товариство або їх систему (холдинг). За Т. Кашаніною, корпорація — це організація, що визнана юридичною особою, в якій власність відокремлена від управління і заснована на об'єднаному капіталі (добровільних внесках) для здійснення якоїсь корисної діяльності [3, с. 28].

В умовах капіталізму концентрація капіталу в корпораціях досягає такого рівня, який мимоволі призводить до поступової трансформації їх економіки. Таким чином, на зміну економіці «вільного ринку» приходить нова стадія капіталістичної форми — корпоративна економіка, що являє собою особливу форму відносин власності — монопольну. У цих умовах, незважаючи на антимонопольне законодавство, не спостерігається істотного придушення великих монополій. Навпаки, виникає необхідність поєднання інтересів держави, корпорацій і соціальних органів на основі нової, а саме державно-корпоративної форми організації їх взаємин, у результаті чого і формується державно-корпоративна економіка аграрного виробництва і відповідне управління нею.

Корпорація (акціонерне товариство) є зараз домінуючою формою підприємницької діяльності у сільському господарстві. Її власниками вважаються акціонери, що мають обмежену відповідальність у розмірі свого внеску в акціонерний

капітал корпорації. Весь прибуток корпорації належить її акціонерам. Виокремлюють дві його частини. Одна частка розподіляється серед акціонерів у виді дивідендів, друга — це нерозподілений прибуток, що використовується на реінвестування. Функції власності та контролю поділені між акціонерами (власниками акцій) і менеджерами.

Переваги корпорації (акціонерного товариства) аграрного виробництва є достатньо відомими.

По-перше, корпорація є найефективнішою формою організації підприємницької діяльності з огляду на реальну можливість залучення необхідних інвестицій. Саме через ринок цінних паперів (фондову біржу) вона може об'єднувати різні за розмірами капітали великої кількості фізичних та юридичних осіб для фінансування сучасних напрямків науково-технічного й організаційного прогресу, нарощування виробничого потенціалу.

По-друге, потужній корпорації значно простіше постійно збільшувати обсяги виробництва або послуг. Це дає добру можливість отримувати постійне зростання прибутку.

По-третє, кожний акціонер як співвласник корпорації несе лише обмежену відповідальність (за банкрутства фірми він втрачає тільки вартість своїх акцій). Важливо й те, що окрема особа може зменшити свій власний фінансовий ризик, якщо купуватиме акції кількох корпорацій. Кредитори можуть висунути претензії лише корпорації як юридичній особі, а не окремим акціонерам як фізичним особам.

По-четверте, корпорація — це організаційно-правовий утвір, який може функціонувати дуже тривалий період (постійно), що створює необмежені можливості для перспективного розвитку.

Корпоративна форма організації підприємницької діяльності у сільському господарстві, як і всі інші, має відповідні недоліки:

1. Мають місце певні розбіжності між функціями власності і контролю, що негативно впливає на необхідну гнучкість оперативного управління корпорацією. Розподіл функцій власності та контролю може призвести до виникнення соціальних суперечностей (конфліктів) між менеджерами та акціонерами корпорації.

2. Корпорація сплачує більші податки в розрахунку на одиницю отриманого прибутку, ніж інші організаційні форми бізнесу. Адже оподаткуванню підлягає спочатку отриманий корпорацією прибуток, а потім — дивіденди акціонерів, тобто фактично існує проблема подвійного оподаткування.

3. У корпоративній формі бізнесу існують потенційні можливості для зловживань з боку посадових осіб. Наприклад, керівництво корпорації може організувати емісію акцій для покриття збитків, спричинених безгосподарністю певних структурних ланок.

Економічна рівновага не може наступити стихійно, вона досягається тільки через втручання держави, яке впливає на такі економічні категорії, як споживання, заощадження, інвестиції. Маневрування грошовою масою, кредитними і податковими важелями, зниженням облікової ставки та урізанням реальної зарплати сприяє зростанню або стабілізації норми прибутку, стимулюючи тим самим і заохочуючи капіталовкладення, зайнятість, підвищення валового доходу.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи сучасний стан національної економіки, доцільно розробити стратегічні напрями підвищення ринкової капіталізації акціонерних товариств. До напрямів, які забезпечують зростання капіталізації корпорацій аграрного виробництва, можна віднести такі:

— підвищення ринкової капіталізації корпорацій через їх вихід на ринки капіталу і організаційно-економічні перетворення;

— підвищення реальної капіталізації корпорацій шляхом зростання ефективності господарської та інноваційної діяльності,

— вдосконалення фінансового управління компанією;

— підвищення ролі державного регулювання процесів капіталізації корпорації.

Література

1. Практика корпоративного управління в Україні: Дослідження практики корпоративного управління в АТ України за результатами опитування представників АТ у 2003 р. / Ігор Кітєла, Олег Кіняєв. — Київ : Міжнародна Фінансова Корпорація, 2004. — 70 с.

2. Ансофф І. Стратегическое управление / И. Ансофф. — М. : Экономика, 1989. — 489 с.

3. Кашанина Т. В. Корпоративное право / Т. В. Кашанина. — М. : НОРМА-ИНФРА — М, 1999. — 486 с.